

LARS GUSTAFSSON

ATTERBOM OM FÖRHÅLLET MELLAN TEORI, HISTORIA OCH KRITIK

I början av år 1830 diskuterades i fakultet och konsistorium i Uppsala ett nytt akademiskt ämne, "estetiken samt den moderna litteraturen", ett ämne som något år tidigare hade föreslagits av den stora undervisningskommittén.¹

Atterbom deltog i diskussionen med ett engagemang som var både sakligt och personligt: estetiken var ju ett ämne som sedan länge låg honom varmt om hjärtat, och han hoppades att få flytta över från sin professur i logik och metafysik till den tilltänkta professuren i estetik. I brev till sin danske vän Peder Hjort uttryckte han sin glädje över utsikten att få ägna sig åt estetiken som sin egentliga uppgift: "För min besynnerliga organisation, - half poet, half filosof, half reflexions- half phantasi-varelse, - passar den ju enkom - eller hur?"²

De resonemang om estetiken som universitetsämne som Atterbom hade utvecklat i de akademiska organen publicerade han i en utförlig och intressant uppsats i tidskriften *Svea* 1831; uppsatsen gav han rubriken "Om rätta betydelsen

¹ Lars Gustafsson, *Estetik i förvandling*, Uppsala 1986, s. 15 och där anf. litteratur. Min framställning i det följande ansluter i stor utsträckning till kap. 1 i den nämnda boken.

² Udvalg af Breve (...) til P. Hjort, ny saml., Kjøbenhavn 1869, s. 351 f.

af hvad man kallar ästhetik, betraktadt såsom föremål för akademisk undervisning".

Studiet av vitterheten och konsten skall sättas in i den mänskliga kulturutvecklingens stora sammanhang - det är en bärande tanke i Atterboms program som han formulerar det i sin uppsats.³ Här kan han anknyta till det vitterhetsämne, skapat av Jacob Fredrik Neikter, som hade funnits i Uppsala sedan Gustaf III:s tid och som det nya estetikämnet var tänkt att ersätta: även Neikter hade betraktat vitterheten som en del av vad han kallade "människans historia". (Atterboms begrepp om kulturhistoria, präglad av schlegelsk och schellingsk historiefilosofi, är dock ett annat än Neiktors upplysningsempiriska.)

Men samtidigt uppfattar Atterbom estetiken som ett filosofiskt ämne, ett studium "som uppdragar idéen af sin verksamhets objekt"; detta objekt är "åskådningen af det sköna". Estetiken i filosofisk bemärkelse är alltså vetenskapen om det skönas idé. Som sådan är den enligt Atterbom i själva verket en av filosofins huvudavdelningar och ifråga om "ämnets höghet och rikedom" fullt jämlig med vetenskaperna om det sanna och det goda, alltså med metafysiken och etiken.⁴

Från en synpunkt sett innebär Atterboms idé om estetiken som universitetsämne en fyndig akademisk-institutionell konstruktion: han upprätthåller förbindelsen med Neiktors redan etablerade, kulturhistoriskt inriktade vitterhetsämne, samtidigt som han hävdar att estetiken är en av de tre filosofiska huvuddisciplinerna och alltså inte som tidigare endast skall betraktas som ett bihang till metafysiken, den teoretiska filosofin. (Filosoferna Benjamin Höijer och Samuel Grubbe hade behandlat estetiken i sina teoretisk-filosofiska föreläsningar.) Att flytta in i det gamla vitterhetsämnet med detta tredje filosofiämne var ett projekt som dessutom motsvarade Atterboms personliga önskemål och ambitioner.

Men väsentligare är ändå att se Atterboms program för estetikämnet från en annan synpunkt, som ett uttryck för hans helhetssyn på poesin och konsten, poesins och konstens historia och estetiken, en helhetssyn som är förankrad i romantikens estetiska filosofi.

Estetikämnet har, fortfarande enligt Atterboms uppsats "Om rätta betydelsen af hvad man kallar ästhetik", flera olika sidor, det omfattar både vitterhet och konst, det är filosofiskt såväl som kulturhistoriskt. Men Atterbom framhåller att det är väsentligt att estetiken ändå fattas som en helhet, att estetiken som han säger även

³ P.D.A. Atterbom, *Samlade skrifter i obunden stil (SS)*, 5, Örebro 1866, s.208, 222.

⁴ *Ibid.*, s. 208 ff.

kan "reflektera öfver sin enhet, eller öfver den egenskap, att i alla dessa yttringar vara ett och samma ämne".

Estetiken som filosofi, som kunskap om "idéen af det sköna", och estetiken som konkret, kulturhistoriskt studium av konsten och vitterheten skall alltså uppfattas som två sidor av en helhet. Det sköna kan nämligen enligt Atterbom endast studeras i åskådlig form, som det historiskt frambringas "inom konsten, vitterheten och i allmänhet den kultur, hvaraf ren humanitet utgör central-begreppet".⁵

Atterbom inskräper i flera sammanhang att poesins och konstens teori och poesins och konstens historia förenas i estetiken, uppfattad i dess rätta betydelse. I sin syn på estetiken som universitetsämne fullföljer han konsekvent idéer som han hade förkunnat ända sedan ungdomen, sedan **Phosphoros**-tiden i början av 1810-talet.

Poesins sanna väsen uppenbaras i poesins historia; denna är nämligen skönhetsidéns åskådliga framträdande i tiden. Det innebär att studiet av poesins historia också är en väg till filosofisk-estetisk insikt. Detta är en uppfattning som Atterbom formulerar redan i **Phosphoros** 1810, i en stort upplagd, intressant recension av en poesihistorisk översikt av Friedrich Ast i svensk översättning - Ast stod som romantisk filosof och estetiker nära Friedrich Schlegel. Atterbom ger i sin recension en motivering för ett historiskt studium av poesin som i själva verket innebär ett helt principprogram för estetiken: vad han kallar poesins "urbegrepp" finns inte i poetikens definitioner, regler och föreskrifter utan måste sökas i poesins historia.

I den mån poetiken endast tillhandahåller abstrakta begrepp, "hämtade ur Estetikens allmänna ideella lagar", ger den alltså inte en åskådlig kunskap om poesins väsen; den är en lagbok och som sådan negativ, förklarar Atterbom i recensionen av Ast, och han ställer frågan om det då inte finns "något positift i Poetiken". Detta positiva ligger i poetikens historiska aspekt, menar han, "det som är teckning af den absoluta Skönhetens sinliga uppfattande i tiden". Atterbom sammanfattar sitt synsätt i den pregnanta satsen "**Positif Poetik** blifver alltså en **Poesiens Historia**".⁶ I Asts arbete finner han just det synsättet genomfört: "Vi se, huru troget Poesiens Historia framställer dess filosofiska idéer".⁷

⁵ Ibid., s. 208 f., 213.

⁶ **Phosphoros** 1810, s. 117 f.

⁷ Ibid., s.121.

Atterbom uttrycker senare samma tanke i olika sammanhang och i olika variationer. Så förklarar han i sina "Förberedelser till en Ästhetik" (tidskriften *Svea* 1821) att det är viktigt för en konstnär att uppfatta sin verksamhet i ett historiskt sammanhang. Detta innebär att "Ästhetiken förvandlar sig till en Konstens Historia". Atterbom fortsätter, med en deklaration som klart förebådar hans program tio år senare för estetiken som akademisk disciplin: "Vi äro helt och hållet af deras mening, som endast i en med äkta ästhetisk anda författad historisk framställning af Konstens utvecklingar sätta det fulla förverkligandet af Ästhetikens begrepp. All sann Ästhetik är en lefvande förmålning af Konstens filosofi och Konstens historia".⁸

När Atterbom betonar det nära sambandet mellan det skönas filosofi och konstens historia, är det tydligt att han utgår från tanken att man kan nå kunskap om konstens och poesins "urbegrepp" endast genom att studera deras historiska manifestationer, genom "den absoluta Skönhetens sinliga uppfattande i tiden", som han uttryckte sig i sin recension av Asts poesihistoria.

Denna tanke är en av de betydelsefullaste i romantikens estetik och litteraturhistoriesyn. Den spelar till exempel en central roll i de föreläsningar över den sköna litteraturen och konsten som August Wilhelm Schlegel höll i Berlin med början hösten 1801, denna innehållsrika exposé över den tidiga romantikens litteratur - och konstsyn.

När Schlegel här i ett sammanhang diskuterar den grundläggande frågan hur man skall förstå vad poesi är, varnar han för att, som han säger, "bygga teorier i luften, utan historiskt fundament" och på det viset godtyckligt inskränka "den äkta poesins oöverskådliga område". I stället för att förklara poesin med en "analytisk" metod, genom begreppsdefinitioner, vill Schlegel förklara den "syntetiskt", genom att följa dess historiska utveckling genom naturpoesins och konstpoesins stadier. Endast på den vägen kan man nå kunskap om poesins väsen, menar Schlegel; poesin förverkligas nämligen just i sin historia.⁹

Att det sköna manifesterar sig i konstens och poesins historia och att denna alltså är en källa till kunskap om det sköna och till konstens och poesins filosofi eller teori, detta är en uppfattning som August Wilhelm Schlegel delar med sin bror Friedrich. Redan tidigt, på 1790-talet, hade den senare börjat formulera sin idé om den grekiska konstens och diktningens historia som det skönas utveckling

⁸ *Svea. Tidskrift för vetenskap och konst*, 4, 1821, s. 195 f.

⁹ August Wilhelm Schlegel, *Kritische Schriften und Briefe*, hrsg. von Edgar Lohner, 2, Stuttgart 1963, s. 229 ff.

i tiden.¹⁰ På den idén byggde han sedan sin berömda *Geschichte der alten und neuen Literatur*, ursprungligen föreläsningar i Wien 1812, ett verk som var föremål för Atterboms stora uppskattning.

Med poesins historia och poesins teori står enligt bröderna Schlegel litteraturkritiken i den närmaste förbindelse. När August Wilhelm Schlegel inledde sina "Vorlesungen über schöne Literatur und Kunst", förklarade han att han ämnade behandla de sköna konsternas teori, historia och kritik i nära sammanhang med varandra, inte endast av pedagogiska skäl utan därför att dessa tre moment nödvändigtvis förutsätter varandra.¹¹

Litteraturhistorien uppfattas i själva verket av bröderna Schlegel som ett organ för den litterära kritiken, den är framför allt en outhärlig källa till den poesins förnyelse som den romantiska kritiken ytterst syftar till. I litteraturhistorien, rätt tolkad och framställd, åskådliggörs den litterära utvecklingens riktning och mening. Detta betyder att litteraturhistorikerns uppgift också är litteraturkritisk; han bör själv vara medskapande i det förverkligande av den sanna poesin som är målet för poesins historia, han bör själv höra till den förebådade poetiska morgonrodnadens stridsmän.¹² Det är denna helhetssyn på litteraturhistorien, den estetiska teorin och den litterära kritiken som Atterbom lägger till grund för det akademiska estetikämne vars tillkomst han alltifrån 1820-talet så starkt engagerar sig för. Och det är samma helhetssyn som bär upp hans verksamhet som professor i ämnet ända in på 1850-talet. Det mest betydelsefulla i Atterboms insats i svensk estetik är att han omsätter romantikens estetiska tänkande i det akademisk-institutionella projekt som estetikämnet i Uppsala utgör.

I den omfattande föreläsningsserie över poesins historia som Atterbom började hålla vårterminen 1836, som nyutnämnd professor i estetik, ville han tillämpa sin syn på estetiken som en oupplöslig förening av estetisk teori, estetisk historia och estetisk kritik. "Dessa trennes innerliga samband är deraf klart", förklarar han i inledningen till sina föreläsningar, "att å ena sidan äro historien och kritiken här

¹⁰ Hans Dierkes, *Literaturgeschichte als Kritik. Untersuchungen zu Theorie und Praxis von Friedrich Schlegels frühromantischer Literaturgeschichtsschreibung* (diss.), Tübingen 1980, s. 118 f.

¹¹ A.W. Schlegel, s. 9.

¹² Jfr Dierkes, avsn. "Der Begriff der Kritik" och "Der Begriff der Literaturgeschichte", och Karl-Heinz Götze, "Die Entstehung der deutschen Literaturwissenschaft als Literaturgeschichte", *Literaturwissenschaft und Sozialwissenschaften, 2: Germanistik und deutsche Nation 1806-1848. Zur Konstitution bürgerlichen Bewusstseins*, hrsg. von J.J. Müller, Stuttgart 1974, s. 203 f. Se även Louise Vinge, *Morgonrodnadens stridsmän*, Lund 1978.

ingenting annat, än den sig factiskt bekräftande theorien, och å andra sidan har theorien hela sin objectiva och intuitiva stödgrund i det factiska innehållet af denna sig outtömligt utvecklande bekräftelse".¹³ Teorin, kunskapen om poesins sanna väsen, har alltså sin grund i och utvecklas "outtömligt" i poesins historia och i kritiken; samtidigt bekräftas teorin av historien och kritiken.

I samband med att Atterbom i inledningen till föreläsningarna över poesins historia deklarerar sin syn på poesin och på estetiken lanserar han tanken att poesins historia i sin idealiska form borde framställas poetiskt, som "en poesiens egen berättelse om sig sjelf". Atterbom hänvisar till diktaren Novalis: han "bar i sinnet ett sådant epos om poesien, der hon skulle sjelf, i omedelbart poetisk form, förtälja sitt ursprung, sina öden, utgreningar och förvandlingar". (För egen del hade ju Atterbom velat förverkliga en sådan tanke i **Lycksalighetens ö**.) Men även en poesins historia "i vanligaste mening" bör, menar Atterbom, "genomandas af poesiens egen själ, och så rent som möjligt vara en hennes confession eller avtobiographi".¹⁴

Atterbom uttrycker sig från mitten av 1830-talet ibland i ordalag som kan tyckas gå anmärkningsvärt långt i empirisk och realistisk riktning. I en artikel i **Svenska litteratur-föreningens tidning** 1834 förklarar han att det är nödvändigt såväl för poesin och konsten som för vetenskapen att studera företeelsernas "egen" utveckling, "med oinskränkt hängifwenhet åt saken, åt det förhandenwarande factiska lifwet, åt objectet sjelft sådant det är". Detta är dock en empiri som bygger på förutsättningen att studiet av verkligheten uppenbarar verklighetens metafysiska grund, dess "gudagifna natur och ordning". Därför skall det historiska vara spekulativt och det spekulativa historiskt, enligt en princip som Atterbom finner hos Schelling.¹⁵

¹³ Atterbom, SS 2:1, Örebro 1861, s.9. Detta synsätt framgår även av den sammanfattning av sin estetik som Atterbom skrev för Carl Julius Lénströms **Konst-theoriernas historia** 1839, omtryckt i bearbetat skick och med titeln "Grundbegreppen af ästhetik och vitterhet i korthet antydda" i Atterbom, SS 5; se s. 56 ff.

¹⁴ Atterbom, SS 2:1, s. 10. - På samma sätt är enligt Atterbom idealet att poesins teori framställs som poesi, "i en production, som vore på samma gång ett sannt ästhetiskt system och ett sannt poetiskt konstverk". Också här är Novalis förebilden: "Det var ett sådant verk, som Novalis ville frambringa i sin 'Heinrich von Ofterdingen'. Denna ofullbordade roman är begynnelsen till en poesiens lärodikt öfver sig sjelf; verldsomfattande, som hennes eget väsende". Atterbom SS 5, ("Grundbegreppen..."), s. 54 f.

¹⁵ Atterbom, "Om Schellings nyaste föreläsningar", **Svenska litteratur-föreningens tidning** 1834:3, sp. 35, 38 f.

Denna princip understryker Atterbom vid samma tid också i sina **Studier till filosofiens historia och system** 1835, publicerade något innan Atterbom som akademisk lärare övergår från filosofin till estetiken. Erfarenhet och spekulatation måste förenas, förklarar Atterbom här, "hvarvid dock förutsättes, att man tänker sig en djupare Erfarenhet, än blotta iakttagelsen af Lifvets lekamliga utvärtes, och en solidare Speculation, än ett grillfångeri som dväljes bland idel överkligheter". Den vetenskapliga forskningen befinner sig först då "i helsosamt skick", menar Atterbom, när empiri och spekulatation samverkar. "Sådan är då deras samverkan, att Erfarenheten alltid närmer Speculationen, under det att Speculationen tyder, ordnar och till dess rätta mål rigtar Erfarenheten".¹⁶

I formuleringar som dessa finner man en kunskapsteoretisk motivering till Atterboms uppfattning av estetiken som en på en gång filosofiskt-spekulativ och empiriskt-historisk vetenskap.

Den litterära kritiken som ett väsentligt element i estetiken framhålls starkt av Atterbom, helt i överensstämmelse med det schlegelska synsättet. Han ägnar våren 1841 en särskild föreläsningsserie åt kritiken, som han kallar "den Ästhetiska Vetenskapens tredje hufvud-afdelning" och som han betraktar som en "synthetisk förening och tillämpning af Theori och Historia". Ungefär samtidigt med dessa föreläsningar inledde Atterbom en serie på inte mindre än tolv disputationer under rubriken **Tankar om kritiker**.¹⁷

Atterbom vill alltså se kritiken som en "synthetisk förening och tillämpning" av den estetiska teorin och vitterhetens historia; kritiken får inte isoleras från de teoretiska och historiska sammanhang som den inordnas i inom den estetiska vetenskapen. När Atterbom som estetikprofessor hävdar denna syn på kritiken är det tydligt att han också tar ställning i tidens svenska litteratur- och kulturdebatt.

Redan innan han blev professor i estetik, i sina **Studier till filosofiens historia och system** 1835 med dess bittra angrepp på samtidskulturen, hade Atterbom uppmärksammat den litterära kritiken; också här iakttog han det allmänna kulturella förfallet: "Ett sökande efter ytlig popularitet, ett jägtande efter menighetens ynnest, en smitta af dagens politiska mode-snack, äro äfven på detta område nästan allestädes märkbara."¹⁸

¹⁶ Atterbom, **Skrifter**, 1, Uppsala 1835, s. 76 f.

¹⁷ Gustafsson, s. 54. Disputationsserien är omtryckt i Atterbom SS 5. Den estetiska kritiken framhålls av Atterbom som en av estetikens huvudavdelningar även i hans presentation av sin estetik i Lénströms **Konst-theoriernas historia**. Atterbom §§ 5, s. 57 f.

¹⁸ Atterbom, **Skrifter**, 1, s. 380.

Detta tema fullföljer Atterbom i disputationsserien *Tankar om kritiker*. Hans framställning här är till stora delar en vidräkning med den samtida kritiken. En verklig kritik måste frigöra sig från den "opinionens makt" som han menar yttrar sig också på detta område. Visserligen kan även "opinionen" ge uttryck åt en instinkt för sant och skönt, anser Atterbom. Men den estetiska instinkten kan inte klart uttrycka vad den "skönjer och åtrår". Därför strävar den efter att förtydliga sig i estetiska begrepp, i estetisk teori; den söker, som Atterbom säger, "en till begrepp utbildad skepnad, för att i den igenkänna sitt för sig sjelf tydligt vordna innehåll".¹⁹ Den äkta kritiken förutsätter alltså enligt Atterbom en intellektualisering av den estetiska känslan och den måste därför upprätthålla förbindelsen med estetiken som teori.

Atterbom menar att den kritik som han kallar "en sannt ästhetisk kritik" kan föregripa historiens slutdom över kända verk, men också förutse den kommande litterära utvecklingen, "sträcka en siare-blick inom den rymd, hvarur gestalter af ännu osedd skönhet varda kommande", som han uttrycker sig. De granskare som starkast har bidragit till både kritikens och konstens förnyelse har varit "kritiska profeter", till exempel Lessing, Herder, Thorild och bröderna Schlegel.²⁰ Estetisk och kritisk insikt innebär alltså också insikt om poesins framtid. Detta är en tanke som hos Atterbom tydligt står i förbindelse med hans gamla övertygelse att poesins sanna väsen förverkligas i poesins historia: den kunskap om poesins sanna väsen som enligt en sådan övertygelse förvärfvas genom studiet av poesins historia innebär också profetisk kunskap om poesins framtida öden.

Atterboms strävan att förankra den litterära kritiken i den estetiska vetenskapen är, som jag antydde, förknippad med hans uppgörelse med samtidens kulturliv och särskilt den nya journalistiska kritiken. Hans avsikt med disputationsserien *Tankar om kritiker*, som till större delen består av en översikt av den svenska kritikens historia, var att den skulle utmynna i en diskussion av frågan hur man skulle finna ett alternativ till "den offentliga granskningens nuvarande oskick".²¹

Vid denna tid, i början av 1840-talet, hade Atterboms ovilja mot tidningarnas litterära kritik förstärkts av de angrepp som skribenter i den liberala Stockholmspressen, Johan Peter Theorell och andra, hade riktat mot honom själv under det senare 1830-talet. Motsättningen mellan Atterbom och dessa skribenter är till

¹⁹ Atterbom, SS 5, s. 91 ff.

²⁰ Atterbom, SS 5, s. 93.

²¹ Atterbom, SS 5, s. 121.

stor del politisk-ideologisk, men den har också en viktig sida som gäller litteraturkritiken som institution: Atterboms ståndpunkt kan uppfattas som den akademiske estetikerns reaktion på att samtidens journalistiska kritik var på väg att etablera sig som en självständig institution i den litterära offentligheten och därmed avskilja sig från sambandet med den estetiska vetenskapen. I Atterboms ögon var denna utveckling en olycka: endast som ett organ för teoretiskt utbildad estetisk insikt kunde den litterära kritiken fylla sin sanna uppgift.²²

Svenska siare och skalder, Atterboms stora svenska vitterhetshistoria, står i tydligt samband med hans ambitioner och verksamhet som estetikprofessor. Elisabeth Tykesson talar i sin Atterbombiografi med viss rätt om verket som "denna Atterboms fortlöpande redovisning för det arbete han lade ner på sin estetiska profession".²³ Uppfattningen att den sanna estetiken åskådligt uppenbaras i poesins historia är vägledande för Atterbom också i **Svenska siare och skalder**.²⁴ Samtidigt är hans svenska vitterhetshistoria ett uttryck för hans övertygelse att historia och kritik måste stå i nära förbindelse med varandra.

I den estetiska självdeklaration som Atterbom skrev för Carl Julius Lénströms **Konst-theoriernas historia** 1839 hänvisar Atterbom till en kritik som utövas i form av "karakteristiker och monografier, författade med snilleblick och grundlighet". En kritik av detta slag är, menar han, under nuvarande förhållanden den nyttigaste och som exempel nämner han bland annat Schellings Dantekritik och A.W. Schlegels Goethe- och Shakespearekritik, liksom även Sainte-Beuves **Critiques et portraits littéraires**, en form av kritik som Atterbom ställer i motsats till "de nu för tiden vanliga" tidningsrecensionerna.²⁵

Svenska siare och skalder är ju upplagd just som en serie litteraturkritiska studier i enskilda författarskap samtidigt som en litteraturhistoria på filosofisk-estetisk grund, och jag menar att man kan betrakta detta verk som, bland annat, ett uttryck för Atterboms ambition att återupprätta den svenska litterära kritiken ur dess förfall. Och denna ambition hos honom är nära knuten till vad han ville åstadkomma med estetiken som akademisk disciplin.

²² Om förhållandet mellan tidningskritiken och den akademiska kritiken i Sverige på 1830-talet jfr Kurt Aspelin, *Poesi och verklighet, 2: 1830-talets liberala litteraturkritik och den borgerliga realismens problem*, Sthlm 1977, s. 219 ff.

²³ Elisabeth Tykesson, *Atterbom. En levnadsteckning*, Sthlm 1954, s. 264.

²⁴ Se företalet till andra delen, *Atterbom*, SS 3:2, Örebro 1862, s. XVI.

²⁵ *Atterbom*, SS 5, s. 57 f. Jfr *Tankar om kritiker*, *ibid.*, s. 110 f.

Atterboms syn på estetiken som en enhet av estetisk teori, poesins historia och litteraturkritik inspirerade en fruktbar period i ämnets utveckling i Sverige, men den visade sig så småningom också problematisk. Nya vetenskapsideal och inte minst kravet på vetenskaplig specialisering kom snart Atterboms utformning av estetikämnet att mer eller mindre framstå som en anomali.

På 1850-talet, när Atterboms efterträdare som professor i estetik skulle utses, protesterade filosofen Christopher Jacob Boström livligt mot att ämnet också skulle rymma filosofisk estetik; enligt honom fick det skönas och den sköna konstens filosofi inte blandas samman med ett empiriskt konststudium.²⁶ Några decennier senare ville också Henrik Schüek, men från andra utgångspunkter, förvisa den spekulativa estetiken från sitt ämne och göra detta till en rent historisk vetenskap, litteraturhistoria.

Ingen delar väl längre Atterboms dröm om ett estetikämne som i en helhetskonception på världsåskådningsmässig grund innefattar ett historiskt och ett teoretiskt studium av konst och litteratur och dessutom den estetiska kritiken. Men Atterboms vision av estetiken som universitetsämne rymmer en grundläggande insikt som förtjänar att aktualiseras också i dagens läge. Det som jag tror fortfarande har giltighet i Atterboms estetikprogram kan uttryckas med en formulering som jag lånar från Göran Sörbom:

"En historisk framställning utan teoretisk grund och ett kritiskt urval är blind och omotiverad, en teoretisk verksamhet utan historisk och kritisk grund är tom och famlande och en kritisk verksamhet utan historisk-empirisk erfarenhet och teoretisk medvetenhet är hållningslös och utlämnad åt opportunist och godtycke."²⁷

²⁶ Gustafsson, s. 71 ff.

²⁷ Göran Sörbom, "Nordiska sällskapet för estetik", *Nordisk estetik tidskrift* 1/1988, s. 5.